

К.е.н. Яковенко Р. В., Паливода В. В.

Кіровоградський національний технічний університет

СТАН ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

Поняття „інвестиції” є занадто всебічним, щоб дати йому єдине та вичерпне визначення. У рамках цього уявлення існує багато модифікацій поняття „інвестиції”, поява яких обумовлена специфікою і традиціями різних економічних шкіл та течій [3, с. 5]. Наприклад, у макроекономіці інвестиції визначають як частину сукупних витрат, що складається з витрат на нові засоби виробництва, житло та збільшення товарних запасів [2, с. 165]. Мікроекономіка розглядає інвестиції як процес створення нового капіталу (у т. ч. засоби виробництва і людський капітал), а в теорії фінансів під інвестиціями розуміють придбання реальних та фінансових активів з метою отримання прибутку.

Теоретичне пізнання категорії „інвестиції” знайшло своє відображення і в нормативних актах. Так, згідно Закону України „Про інвестиційну діяльність”, інвестиції визначаються як усі види майнових й інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти різних видів діяльності, в результаті якої утворюється дохід (прибуток) або досягається соціальний ефект [1].

Інвестиційна діяльність (інвестування) – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій [3, с. 12].

Під фінансовими інвестиціями розуміють вкладення коштів у фінансові інструменти (активи), переважно в цінні папери: акції, облігації.

Реальні інвестиції – це вкладення коштів (майна) у реальні активи – матеріальні та нематеріальні (інновації) [4, с. 42].

За формами власності інвесторів інвестиції поділяють на приватні, державні, іноземні та спільні [6, с. 11]. Приватні інвестиції здійснюють фізичні або юридичні особи недержавної форми власності; державні – державні та місцеві органи влади, державні підприємства; іноземні – фізичні та юридичні

особи іноземних держав, спільні – інвестиції реалізовані спільно приватними та державними вітчизняними й іноземними суб'єктами інвестиційної діяльності.

Стан інвестиційної діяльності можна розглядати на рівні країни, регіону, галузі, окремого підприємства. Для кращого аналізу ефективніше буде розглянути декілька рівнів цієї структури.

Для розрахунку ступеня інвестиційної привабливості будь-якого об'єкта дослідження, необхідно проводити дослідження сильних і слабких сторін виробничого потенціалу, наукового і технологічного рівня, транспортного забезпечення, можливостей збуту, якості трудових ресурсів і менеджменту, фінансового забезпечення регіону чи області [10, с. 105].

Також доцільно буде проаналізувати попередні показники, що дає можливість порівняти зміни та дати оцінку за вже існуючою динамікою.

Кожен регіон України має різні показники внаслідок своїх особливостей, спеціалізації, потенціалу – відтак можна зазначити, що розвиток регіонів характеризується нерівномірністю. Ця нерівномірність проявляється і в інвестуванні регіонів.

Такі висновки можна зробити, якщо проаналізувати дані Державного комітету статистики України [11], (таблиця 1).

За допомогою даних таблиці можна визначити, що за підсумками 2010 р., найбільший обсяг капітальних інвестицій було освоєно у м. Києві (18,5%), Дніпропетровській (8,3%), Донецькій (8,1%), Київській (6,7%), Одеській (5,2%), Харківській (5,2%), Львівській (5,1%), Запорізькій (4,6%) областях, питома вага інших регіонів не перевищує 5% у кожному.

Взагалі у 2010 р. інвестиції в основний капітал склали 150667 млн. грн., що становить 99,4% до 2009 р. Тобто загальний обсяг інвестицій в основний капітал зменшився на 0,6%. Відбулося зменшення обсягу інвестицій в таких областях як Чернівецька (на 32,8%), Волинська (30%), Хмельницька (18,3%), Одеська (18,1%), Рівненська (14,9%), Харківська (13,9%). В інших областях зменшення менш помітне, проте присутнє.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за 2010 рік

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій		У т. ч. інвестицій в основний капітал	
	млн. грн.	у % до загального обсягу	млн. грн.	у % до 2009 р.
Україна	189060,6	100,0	150666,5	99,4
АРК	8278,2	4,4	6780,9	117,2
Вінницька	4391,4	2,3	3754,2	137,9
Волинська	2017,0	1,1	1740,1	70,0
Дніпропетровська	15751,6	8,3	12569,5	96,8
Донецька	15324,3	8,1	11072,4	87,1
Житомирська	3947,3	2,1	3019,1	133,5
Закарпатська	2489,1	1,3	2170,0	109,8
Запорізька	8700,5	4,6	7336,4	162,2
Івано-Франківська	5135,8	2,7	4262,4	116,8
Київська	12622,7	6,7	11262,5	109,4
Кіровоградська	2852,2	1,5	2440,2	90,8
Луганська	6233,3	3,3	4705,4	109,5
Львівська	9646,0	5,1	8060,8	119,0
Миколаївська	4351,0	2,3	3775,4	95,0
Одеська	9886,0	5,2	8008,9	81,9
Полтавська	9278,1	4,9	7317,0	96,4
Рівненська	2715,9	1,4	2316,3	85,1
Сумська	2893,5	1,5	2222,8	101,1
Тернопільська	2427,8	1,3	2109,4	144,4
Харківська	9849,9	5,2	7301,4	86,1
Херсонська	2173,6	1,2	1683,8	79,1
Хмельницька	3424,3	1,8	2912,1	81,7
Черкаська	3385,1	1,8	2797,4	93,6
Чернівецька	2210,8	1,2	1817,2	67,2
Чернігівська	2289,2	1,2	1756,2	110,0
м. Київ	34919,1	18,5	25821,5	93,7
м. Севастополь	1866,9	1,0	1653,2	107,0

У свою чергу наявні такі області, в яких, незважаючи на скорочення загального обсягу інвестицій, відчутно збільшився рівень інвестування. Найбільша позитивна зміна спостерігається в Запорізькій області, де обсяг інвестицій в основний капітал у % до 2009 р. становить 162,2%. Найбільш інвестиційно привабливою галуззю Запорізької області є промисловість, на яку припадає 70,6% загального обсягу інвестування. Відповідно обсяг інвестицій до цієї галузі збільшився на 83,2%, тобто склав 183,2% відносно 2009 року. Але найістотніші зміни відбулися не в цій галузі, а у будівництві, роздрібній торгівлі, оренді машин та устаткування. Незважаючи на це, їх відсоток стосовно загального обсягу інвестицій дуже малий.

Щодо інших областей, в яких спостерігається збільшення обсягу інвестицій в основний капітал у порівнянні з 2009 р., то до них належать: Тернопільська (144,4%), Вінницька (137,9%), Житомирська (133,5%), Львівська (119,0%), Івано-Франківська (116,8%), Чернігівська (110,0%) області та АРК (117,2%). Отже, в 2010 р. відбувся досить відчутний ріст обсягів капіталовкладень у деяких областях, в той же час відбулося і зменшення, яке досягало 30% в інших регіонах.

Для порівняння можна взяти показники 2009 р., коли загальний обсяг інвестицій у % до 2008 р. сягав лише 58,5%. І кожному з регіонів було притаманне зменшення обсягу капіталовкладень у діапазоні 16,4–55,7%. Найпомітніша негативна зміна відбулася в Луганській області, значення якої сягало відповідно 55,7%.

Асиметрія рівнів соціально-економічного розвитку регіонів України зумовлює необхідність вироблення диференційованого підходу до розробки політики стимулювання ефективного притоку інвестицій. Існує загроза перебирання центром на себе повноважень щодо розподілу капіталовкладень, що не сприяє усуненню асиметрії регіонального розвитку [8, с. 180].

Центр ваги державної інвестиційної діяльності має переміститися на регіональний рівень. Для цього доцільно набагато більшу частку бюджетних коштів залишати на місцях, особливо там, де необхідно активізувати інвестиційну діяльність. „Регіоналізація” могла б здійснюватися шляхом розробки програм структурних змін в економіці регіонів потенційно небезпечних щодо безробіття, створення більш сприятливого інвестиційного клімату, розвитку інститутів, що сприяють структурно-інвестиційній діяльності та концентрації на пріоритетних напрямках регіональних інвестиційних ресурсів.

Щодо інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, то керуючись даними Державного комітету статистики [11], можна з'ясувати які галузі є найбільш інвестиційно привабливими і яка частка від загального обсягу інвестицій припадає на кожен окрему галузь.

Найбільший обсяг інвестицій припадає на промисловість – 58558,2 млн. грн. (34,2% до загального обсягу); операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 37189,2 млн. грн. (21,7%); діяльність транспорту та зв'язку – 29084,5 млн. грн. (17%); торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 11829,6 млн. грн. (6,9%); сільське господарство, мисливство, лісове господарство – 12230,8 млн. грн. (7,2%). Інвестиції в основний капітал в інших галузях становлять менше 4% від загального обсягу.

Щоб розглянути детальніше розподіл інвестицій по галузям, потрібно проаналізувати їхні міжгалузові комплекси. Для цього представлені дані на рисунку 1, що відтворює відповідно структуру національної промисловості. Інвестиції в промисловість в 2010 р. становили 58558,2 млн. грн. і розподілялись переважно в трьох напрямках: переробна промисловість, добувна, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води.

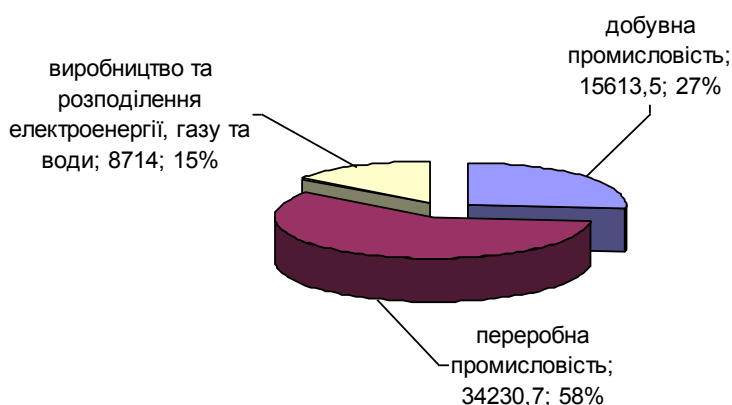

Рис. 1. Структура національного виробництва

Використовуючи дані починаючи з 2007 року, можна проаналізувати динаміку змін показників обсягу інвестицій. За весь цей період зміна обсягу інвестицій була найбільшою саме у 2007 році, відповідно цей ріст спостерігався і у промисловості, оскільки обсяг інвестицій сягав 127% відносно 2006 року, негативні зміни мали місце в 2008 р., коли обсяг інвестицій у промисловість досяг позначки 94,7% відносно 2007 р. Але надалі спостерігається помітний

ріст, а саме зміна обсягу інвестицій у промисловість на 32,4% у 2009 році, в порівнянні з попереднім, та на 9,5% у 2010, відповідно до 2009 року.

Скорочення обсягу інвестицій не було явищем притаманним лише цій галузі, а стосувалось загального обсягу. За період 2007–2010 рр. обсяг інвестицій у промисловість у відношенні до загального обсягу коливався між значеннями 32–38%, тобто зміна несуттєва.

На відміну від галузі промисловості, обсяг інвестицій у операціях з нерухомим майном у 2010 році зріс на 27,5% у порівнянні з 2009 р. Більше того, він почав становити 21,7% загального обсягу; ця зміна здається суттєвішою, якщо наголосити, що у 2009 р. він сягав 16,9%. Тобто, незважаючи на скорочення загального обсягу інвестицій з року в рік, цей вид економічної діяльності приваблює дедалі більше інвестицій.

Третє місце серед видів економічної діяльності з найбільшим рівнем залучення інвестицій посідає діяльність транспорту та зв'язку. Обсяг інвестицій у % до 2009 р. становить 101,8%. Можна спостерігати ріст у відношенні до попереднього року: діяльність наземного транспорту – 155,7%, діяльність водного транспорту – 121,2%, додаткові транспортні послуги та допоміжні операції – 120%. Тобто можна спостерігати досить стрімкий ріст інвестицій в окремих сферах. Але, беручи до уваги те, що загальний обсяг інвестицій у цей вид діяльності майже не змінився, можна зробити висновок, що ріст у окремих підвидах зумовлений спадом обсягу в інших. Наприклад, обсяг інвестицій у діяльність повітряного транспорту зменшився на 29,5%, діяльність пошти на 45,5%, діяльність зв'язку на 45,8%.

Види економічної діяльності, в які вкладено найменше інвестицій: рибальство та рибництво; надання індивідуальних послуг; лісове господарство та пов'язані з ним послуги.

Світова практика переконує, що без широкого залучення іноземного капіталу неможливо провести структурну перебудову економіки, скоротити технічну та технологічну відсталість народного господарства, домогтися зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну на 1 січня 2011 р. становив 44 млрд. 708,0 млн. дол., що на 11,6% більше за обсяг інвестицій на початок 2010 р. Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 82% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 9 млрд. 914,6 млн. дол., Німеччина – 7 млрд. 076,9 млн. дол., Нідерланди – 4 млрд. 707,8 млн. дол., Російська Федерація – 3 млрд. 402,8 млн. дол., Австрія – 2 млрд. 658,2 млн. дол., Франція – 2 млрд. 367,1 млн. дол., Сполучене Королівство – 2 млрд. 298,8 млн. дол., Швеція – 1 млрд. 729,9 млн. дол., Британські Віргінські Острови – 1 млрд. 460,8 млн. дол. та Сполучені Штати Америки – 1 млрд. 192,4 млн. дол.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції в Україну на 1 січня 2011 року

	Обсяги прямих інвестицій на 01.01.2011 (млн. дол.)	У % до підсумку
Разом	44708,0	100
У тому числі		
Кіпр	9914,6	22,2
Німеччина	7076,9	15,8
Нідерланди	4707,8	10,5
Російська Федерація	3402,8	7,6
Австрія	2658,2	5,9
Франція	2367,1	5,3
Сполучене королівство	2298,8	5,1
Швеція	1729,9	3,9
Віргінські Острови, Британські	1460,8	3,3
Сполучені Штати Америки	1192,4	2,7
Італія	982,4	2,2
Польща	935,8	2,1
Швейцарія	859,4	1,9
Інші країни	5121,1	11,5

Міжнародна інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій суб'єктів із вкладання інвестицій за кордон та іноземних інвестицій. Вона перерозподіляє у просторі та часі ресурси між окремими суб'єктами й об'єктами різних країн [3, с. 423].

Загальний обсяг прямих інвестицій з України в економіку країн світу з урахуванням курсової різниці і втрат капіталу на 1 січня 2011 року склав 6,871 млрд. дол. (наростаючим підсумком з моменту інвестування).

У тому числі до країн Європейського Союзу – 6,524 млрд. дол. (94,9% від загального обсягу), до країн СНД – 246,4 млн. дол. (3,6%), в інші країни світу – 100,8 млн. дол. (1,5%). Прямі інвестиції з України спрямовані до 46 країн світу, переважно на Кіпр (92,3%).

Капіталовкладення в Україну ростуть з кожним роком, в той час, як з України не спостерігається такої динаміки. Найбільші обсяги іноземних інвестицій надходять з Кіпру, найбільші інвестиції з України спрямовані на Кіпр.

Основними проблемами, що стримують надходження іноземних інвестицій на підприємства України є нерозвинута та нестабільна законодавча база, високий рівень бюрократії та похідної від неї корупції, складність механізмів оподаткування, невідшкодування ПДВ підприємствам тощо. Важливим фактором, який стоїть на перешкоді залученню іноземних інвестицій, є діючий національний режим валютного регулювання та оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю коштів чи майна іноземного походження, що діє згідно з Законом України „Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження”.

Щодо інших проблем інвестиційної сфери, то вони зумовлені ринковими реформами і структурними перетвореннями, які відбулися в економіці України та потребують значних інвестицій. Ситуація ускладнюється тим, що проблеми інвестування господарських комплексів доводиться вирішувати в умовах економічної кризи, коли заморожування коштів при реалізації довготермінових проектів негативно впливає на функціонування всієї економічної системи.

Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні є надзвичайно важливою проблемою. Інвестиційний клімат – це один з основних факторів ефективного соціально-економічного розвитку [5, с. 311]. Він являє собою

сукупність економічних, правових, регуляторних, політичних та інших факторів, які у кінцевому рахунку визначають ступінь ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного використання [12].

Суттєвий вплив на обсяг інвестицій має політичний стан у країні, оскільки представники багатьох іноземних компаній відкрито стверджують, що надходження масштабних інвестицій в Україну ускладнюється відсутністю стабільності навіть протягом невеликого проміжку часу.

У свою чергу, ситуація з іноземними інвесторами також потребує конкретизації залежно від статусу – портфельного чи прямого. Портфельні інвестори, які вкладають кошти в акції підприємств, традиційно оперативно реагують на перепади політичної кон'юнктури.

У більшості випадків іноземний інвестор, що працює у сфері ПП, вкладає капітал на українському ринку під конкретний інвестиційний проект – добре вивчений, опрацьований і готовий до реалізації. При цьому витрати на купівлю-продаж активу є досить великими і, як правило, можуть бути покриті вже після реалізації проекту. Тому іноземний інвестор у короткостроковій перспективі не реагуватиме на зміну „крайніх” ризиків, до яких належать і політика: головною, хоча й не єдиною умовою його функціонування є впевненість у повному захисті прав власності. Отже, для прямих інвесторів, які розглядають ринок з позицій довгострокової перспективи і вкладають кошти в матеріальні активи і виробництво, „стабільна нестабільність” уже стала закономірною та передбачуваною, тому виникнення чергового політичного конфлікту не спричиняє виведення їх капіталів за кордон [9, с. 76].

Отже, багато чого залежить від політичного стану в державі та від самої держави, а точніше її діяльності. За ринкових умов роль держави полягає у створенні необхідних гарантій, інституцій, певних умов, механізмів розвитку реформування як усієї системи влади, так і її структури та функцій.

Водночас реалізація процесу державного регулювання у сфері інвестування ґрунтується на правовому, організаційному та інформаційному забезпеченні й моніторингу [7, с. 75].

На державному рівні повинна бути здійснена мобілізація ресурсів фінансово-кредитної системи за рахунок зниження відсоткових ставок, збільшення рівня монетизації економіки, розширення цільового банківського кредитування пріоритетних галузей матеріального виробництва, зміцнення та розширення ринків капіталів.

Дієвим інструментом активізації інвестиційних процесів у ринкових умовах є державна амортизаційна політика, яка має забезпечити надійне внутрішнє джерело фінансування капітальних вкладень. Саме за рахунок амортизації у розвинених країнах формується до 70-80% інвестицій. Підвищення норм амортизації і збільшення суми відрахувань розширює фінансові можливості підприємств, підсилює їхню інвестиційну активність [7, с. 78].

Необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих на захист основних прав акціонерів, який включав би удосконалення відповідної правової бази та контроль за виконанням законодавства на ринку цінних паперів.

Щоб досягти позитивних зрушень в інвестиційній сфері, потрібно встановити вигідну та сприятливу для цього атмосферу. Йдеться про стабільність у державі та забезпечення належного виконання її функцій, які і є саме тими регуляторами належних умов для пожвавлення інвестиційного процесу. Якщо узагальнити, то держава створює основу, правову базу, на якій вже ґрунтуються основні засади інвестування та її обов'язки, що безпосередньо пов'язані з організаційним та інформаційним забезпеченням й моніторингом.

Отже, практично всі проблеми, недоліки, шляхи їх вирішення – загальновідомі, тобто містяться і в державних програмах, і в деклараціях політичних сил та партій тощо. Існує досить конкретне уявлення, як забезпечити добробут, проте не має можливості його реалізувати. І, як наслідок, найбільш складним завданням є не так формулювання мети, як розробка шляхів її досягнення і виявлення перепонів на цих шляхах.

Література:

1. Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р. № 1560-XII (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>
2. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підруч. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2007. – 703 с.
3. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. / Т. В. Майорова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
4. Мойсеєнко І. П. Інвестування : навч. посіб. / І. П. Мойсеєнко. – К. : Знання, 2004. – 490 с.
5. Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні. Проблеми регулювання : навч. посіб. / А. С. Музиченко. – К. : Кондор, 2009. – 400 с.
6. Федоренко В. Г. Інвестування : підруч. / В. Г. Федоренко. – [2-ге вид.]. – К. : Алерта, 2008. – 448 с.
7. Череп А. В. Інвестознавство : підруч. / А. В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 398 с.
8. Шевченко О. Інвестиційна активність регіонів України : вплив на економічне зростання / Ольга Шевченко // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1. – С. 175–181.
9. Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2008. – № 2. – С. 68–81.
10. Дацій Н. В. Роль держави у підвищенні інвестиційної привабливості галузей національної економіки / Н. В. Дацій // Економіка та держава. – 2010. – № 8. – С. 103–105.
11. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov>.
12. Інвестиційна діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.in.gov.ua>.